

de NUNILLO GIMÉNEZ a JOAN AIXALÀ

Mequinensa una parròquia del bisbat de Lleida

Per Miguel Ibarz Prades

PROPÒSIT

L'objectiu de la història no és sols reconstruir un passat, a més ha d'explicar-se de la forma més concisa possible, perquè el lector el pugui entendre amb la mirada del present. Aquesta premissa és la utilitzada per fer aquest article, intentant unir una part de la memòria de Mequinensa des de finals del segle XIX i principis del XX, amb la missió d'analitzar els fets, aprofundint més en les relacions entre religió i escola en la història del l'ensenyament al poble, i que l'any passat, aquest apartat, va quedar pendent d'un estudi molt més aprofundit pel que fa al context religiós. Per a aconseguir-ho, les fonts utilitzades han estat les notícies de premsa de l'hemeroteca històrica, juntament amb la correspondència mantinguda des de la Parròquia de Mequinensa, amb empresaris i amb el Bisbat de Lleida, aprofitant conjuntament una font documental molt important, les diferents visites pastorals, que no només ens donen una visió de l'estat

de la parròquia i del seu rector, sinó que a més, afegeixen unes dades molt valuoses referent a la vida dels seus feligresos. De tota aquesta informació sorgeix el propòsit de fer una línia de temps, recomponent els actes, amb l'intenció d'aconseguir un treball objectiu de la història del poble.

INTRODUCCIÓ

Poc després de que Mequinensa fos conquerida als musulmans l'any 1149, (per Ermengol Comte d'Urgell i Ramon Berenguer IV) va passar a formar part immediatament de la Diòcesi de Lleida, dins de l'arxiprestat de Fraga, fins l'any 1955.⁽¹⁾ Documents de 1168 sobre el reglament i el cobrament de diferents delmes, primícies i defuncions, en l'època del primer bisbe després de la conquesta, Guillem Pérez de Ravidats 1149-1176, (Salleres 2011, p.15), així com altres documents relacionats amb les anteriorment citades visites pastorals, (la primera que hem tingut constància

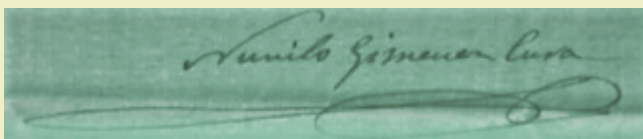
data de 1361), o la compra d'un habitatge a la Suda per part del rector de Mequinença l'any 1346,⁽²⁾ així ho confirmen.

Com ja existeixen estudis de gran prestigi realitzats d'aquest moment històric, en els treballs d'historiadors com; Jacinto Bonales, Pere Balañá, Marta Monjo, Joaquín Salleras, Paquita Vilella i Jordi Estruga en la seva tasca de coordinador⁽³⁾ i bibliògraf, no fa falta aprofundir més en aquesta època, i centrem el treball en el moment de la nostra història en que, encara que semblo sorprenent, començaran a aparèixer les primeres notícies, sobre el que serà el futur destí del poble.

CONTEXT HISTÒRIC

Mequinensa sempre havia estat un poble tradicionalment agrícola, on predominaven les explotacions de secà. Els cultius de blat i olivera justificaven l'existència de molins de farina i d'oli, activitats que es complementaven amb l'agricultura de regadiu en menor extensió, juntament amb la producció i transformació de la regalèsia. Encara que hi ha constància de treballs relacionats amb l'extracció de carbó com a combustible, per a forns de calç des d'època romana, no és entre meitat i finals del segle XIX, quan va començar a desenvolupar-se la indústria d'extracció del carbó i el seu transport a través de l'Ebre (Jaume Fullola 2011, p.33 i ss), fet que va fer que l'agricultura, passés a un lloc secundari, canviant la forma de viure i al mateix temps la forma de pensar de la societat mequinensana. Comentari lligat a l'esdevenir de les relacions sempre difícils entre religió i escola i que al poble van conviure, no sempre de forma senzilla. De la mateixa manera es va crear una classe treballadora on els seus interessos i formes de pensament entraran en conflicte amb els estaments dirigents, com quedarà demostrat en els diferents esdeveniments, socials i polítics que s'aniran succeint en el temps.

NUNILLO GIMÉNEZ CORTÉS

Signatura de Nunilo Giménez (ADLL).

Pàgina anterior: vista de Mequinensa. Casa amb els arcs blancs, col·legi de monges. Carrer Saragossa.

Foto: Antonio Soler Riau.

Va ser nomenat rector de Mequinensa a l'agost de 1893, (*Boletín Eclesiástico*-ADLL) moment que comença a desenvolupar-se la mineria com a forma principal de vida, fet que impulsarà una classe treballadora que marcarà una idiosincràsia característica en una part del poble, en lo

referent a temes religiosos.

L'arribada del nou rector, va coincidir just en el moment en que estaven pendents de solució assumptes importants a la vila. Un feia referència als greus problemes que tenia la població, amb els desprendiments de terra que s'anaven succeint, al vessant de la serra on s'assentava el poble.⁽⁴⁾ Cosa que podria portar a sepultar-lo. Un altre referia al mal estat de conservació de la teulada de l'església, campanar i escales d'accés, amb el conseqüent perill per als feligresos.⁽⁵⁾ El primer assumpte va tenir una difícil solució, tot i la gravetat dels fets. Hi ha notícies a la premsa durant diversos anys de diferents reclamacions de l'Ajuntament a les autoritats provincials, i al Ministre de Foment. Fins i tot es va debatre a les Corts,⁽⁶⁾ una possible solució entre el Diputat aragonés Vara i el Ministre Linares Rivas, que consistia en fer passar una carretera pel vessant de la muntanya, per així poder demolir-la íntegrament. La falta de solucions òptimes, van fer que l'ajuntament i els veïns, tots junts i com a mesura de pressió no participessin en les eleccions provincials de setembre de 1896, amenaçant de no tributar cap impost a l'estat, fins a aconseguir la demolició de part de la muntanya.⁽⁷⁾ El remei lo va aportar la naturalesa el 17 de gener de 1897, quan una allau de 250 m³ de terra, va sepultar part dels carrers "Fraga de Dalt", "Fraga de Baix" i "El Sepulcro", i a part tres corrals. Per sort no es va haver de lamentar cap desgràcia personal.⁽⁸⁾

Pel que fa a la reparació de l'església, el primer pas que es va fer, va ser una col·lecta entre tot el veïnat, però només es van recaptar setanta-vuit pessetes, d'un total de cinc o sis mil que feien falta. Així que amb l'ajuda del bisbat i de l'alcalde, el senyor Evaristo Betria, es va sol·licitar al ministeri de Gràcia i Justícia, juntament amb una recomanació del bisbe per a la Reina Regent María Cristina, el finançament per poder realitzar les obres, que suposem es van concedir, ja que en les visites pastorals del 1896-97 no hi ha cap comentari referent, al mal estat de conservació del temple.

Una altra tasca molt important que havia de cuidar la parròquia en aquells temps era l'estat confessional de l'escola pública. En aquestes visites i més en concret una feta el 29 d'abril de 1896,⁽⁹⁾ es fa referència al bon coneixement de la doctrina cristiana dels nens i nenes que assisteixen a l'escola. I per aquest motiu el bisbe va lliurar un diploma per segona vegada tant al mestre com a la mestra (pel que es dedueix, només hi havia dos mestres per a tota l'escola). Aquestes comprovacions per a veure el compliment de l'ensenyament del catecisme, perduraran en el temps. Cal tenir present que són anys en els quals s'ha imposat l'esperit liberal al país i s'està debatent l'obligatorietat o no de l'ensenyament de la religió als instituts. Aquest esperit arribarà a Mequinensa juntament amb la llum elèctrica⁽¹⁰⁾ i en paral·lel al desastre de Cuba al 1898.

Són anys de prosperitat per al poble. Al 1902 es va obrir la important mina la "Virgen del Pilar", que el rector va beneir al mes d'abril⁽¹¹⁾ i que s'afegia a les dos ja existents. Aquesta industrialització, va portar un corrent d'idees progressistes, que van xocar amb el pensament tradicional y conservador. D'aquesta afirmació tenim diversos exemples, algun d'ells i sense saber les causes en profunditat, fins i tot resulten simpàtics al conèixer només la notícia d'hemeroteca, com per exemple la clausura d'un bar per l'ajuntament perquè es ballava flamenc⁽¹²⁾ (suposem que no seria l'Eden de *Camí de Sirga* de Jesús Moncada, perquè Madamfransuà no estava massa posada en aquest tipus de dansa). Hi ha altres fets molt més seriosos que est, com les baralles entre gent del poble d'idees monàrquiques i republicanes i que van causar diversos ferits. La premsa per descomptat, va culpar a l'alcalde que era republicà, per enfrontar-se al jutge que era monàrquic.⁽¹³⁾ Però aquí no va acabar tot, un mes després a finals de setembre de 1904, un míting de propaganda republicana va ser prohibit en qualsevol local del poble pel governador, i van decidir fer-lo enmig del riu, utilitzant tant per als oradors com per als assistents, els llauts dels que disposaven.⁽¹⁴⁾ L'arribada de totes aquestes idees també afectava a un dels pilars més importants de la societat, el matrimoni, en concret el que es referia al matrimoni civil, prohibit des de 1564 a 1978 (ha excepció del Sexenni Democràtic 1870-75 i la II República 1931-36).⁽¹⁵⁾ Aquesta prohibició portava al fet que algunes parelles visquessin juntes sense casar-se. Això des del punt de vista religiós tenia les seves conseqüències. A Mequinensa tenim constància per mitjà d'una carta del coadjutor de la parroquia dirigida al bisbe al octubre de 1906, i que feia referència al fet de negar-li l'enterrament a una senyora que no estava casada, i que vivint en parella de fet no s'havia reconciliat amb la fe catòlica abans de morir. En ella es detalla com l'ajuntament va haver de fer un cementiri a part, per a donar-li sepultura.⁽¹⁶⁾ Així que suposem que és quan es construeix el que al poble li dèiem "El Corralet", i que va desaparèixer amb l'arribada dels ajuntaments democràtics.

Aquest creixement del laïcisme farà que des de la parròquia es prenguin mesures destinades a frenar-lo. Unes encaminades a promoure les associacions religioses, i les altres a obres socials relacionades principalment a la part educativa. Així mossèn Nunilo va ajudar a fundar la l'associació religiosa "Los Luises" (en memòria del jesuïta Sant Lluís Gonzaga). En la seva fundació el 12 de febrer de 1907 comptava amb trenta-set socis. La seva missió era la de fer els majors béns espirituals possibles, amb el lema "*Ilustración, educación y distracciones lícitas*". Entre les finalitats religioses i morals que perseguia aquesta fundació, (estava prohibit parlar de qüestions polítiques) és molt

important ressenyar les que referien a la protecció social dels seus afiliats, que consistia que en cas de malaltia d'algún membre que li impedia treballar, (amb l'aprovació del metge), se li indemnitzava amb 75 cèntims diaris durant els primers quaranta dies, que passaven a 50 cèntims els següents quaranta, i si persistia la baixa 25 cèntims fins al final de la malaltia. A més en cas de defunció d'algún membre de la fundació, s'indemnitzava amb 15 pessetes a la família, per a les despeses de l'enterrament, on estaven obligats tots els membres a assistir-hi. Tots els associats sufragaven una quota mensual de 50 cèntims, i com és de suposar per a entrar formar part d'aquesta associació era imprescindible un certificat mèdic de bona salut (la primera seguretat social a la mequinensana).

El següent treball del rector va centrar-se en arreglar els danys causats per un incendi al 1908, on es van perdre molts objectes de culte de la parròquia, i per altra banda lo més important era focalitzar el seu esforç en tot el que es referia a l'ensenyament al poble. Pel que es desprèn de la correspondència amb el bisbe, al febrer de 1909, mossèn Nunilo va contactar amb pares jesuïtes, perquè vinguessin a predicar a Mequinensa i poguessin valorar la creació d'una escola per a nens i nenes, amb el convenciment que ajudaria en part a pal·liar la falta de religiositat de la població. I aquí van començar els problemes tant de finançament, com d'animadversió cap al projecte, que va fer que s'abandonés la reforma d'un local destinat per a les escoles. Es pot comprovar en les cartes del coadjutor Ramon Pujal al bisbe, sol·licitant el seu trasllat, ja que veu impossible fer aquesta tasca sense ajuda tant moral com econòmica, i que descriu amb aquestes paraules, referint-se a la situació religiosa del poble i del col·legi:

"La desesperada situación en que gime la villa de Mequinensa; Siempre había considerado de alguna utilidad mi estancia en esta, por tantos títulos desventurada población; La paralización por tanto tiempo en las obras del colegio, las dificultades puestas por ciertos elementos y la indiferencia con que todo es visto..."⁽¹⁷⁾

Aquesta situació es va veure agreujada al mes d'agost, quan van ser empresonats (injustament com després es va comprovar; aquests fets estan pendents d'un estudi més aprofundit pel que fa a l'instrucció del cas) vint homes i tres dones, acusats de rebel·lió, en fets relacionats amb la "*Setmana Tràgica de Barcelona*".⁽¹⁸⁾ Amb aquesta situació convulsa, Nunilo va deixar el poble setze anys després de la seva arribada, sense poder veure complert el seu objectiu sobre les escoles, però sí la seva comesa d'ajudar a gent. Fins i tot un any després de la seva marxa, va atestar a favor d'un mequinensà que era jutjat per sacrilegi en un consell de guerra, per negar-se a combregar, donant-li la "*Sagrada Forma*" a un malalt, al arribar a la caserna.⁽¹⁹⁾

Signatura de Juan Aixalà (ADLL).

El nou rector va ser nomenat el 18 de juny de 1910, (*Boletín Eclesiástico ADLL*), juntament amb un nou coadjutor Francisco Forcada Pla. Dos mesos després de la seva arribada al poble, el 25 setembre, escriu una carta al bisbe,⁽²⁰⁾ exposant i donant una visió de l'estat en què es troba la parròquia, i on ja es veu amb claredat les seves preocupacions i on dirigirà el seu esforç. D'aquesta carta destaquem alguns continguts, que transcrivim literalment:

"Conocida tanto dentro como fuera de la Diócesis la mala fama que tiene adquirida esta Parroquia y el borrón que pesa sobre ella, siempre y cuando bajo el punto de vista religioso... tengo que confesar para mi propia satisfacción y honra que hay mucha exageración en atribuir tan mala fama... aquí de muchos años se ha formado un especie de indiferencia hacia las cosas de la iglesia que son una costumbre... la falta de asistencia no debe traducirse en impiedad ni odio... pues nada de eso hay en Mequinenza... me han dado un caluroso recibimiento... todo el vecindario celebra la fiesta de Santa Agatoclia... por nada del mundo hablan mal de la Santa... bueno es que se sepa la verdad para honra de la Religión y de esta Parroquia... la natalidad pasa del 4%... Causa verdadera lástima tener que observar como cientos de niños pululan por las calles sin que nadie cuide de darles la debida instrucción... es de urgente necesidad para la regeneración religiosa, moral y social acaparar la enseñanza de uno y otro sexo, fundando buenos colegios. En el sexo femenino podrían cuidarse de la enseñanza hermanas monjas. En el masculino tal vez seglares de profundas ideas religiosas. El primer inconveniente es encontrar local tanto para las monjas como para los profesores seglares. Para solucionar esta dificultad no veo otro recurso que tome la empresa un Instituto Religioso... Con esto estoy seguro que vendrán sobre esta Parroquia días felices".

Pensament i estat d'ànim que aniran canviant tal com vagin succeint-se èxits i fracassos en el seu objectiu principal, les fundacions dels col·legis religiosos. A part d'aquesta tasca, un canvi de rector sempre va unit a reparar i millorar l'estat de conservació dels edificis parroquials. Això es va fer entre juny i agost de 1911, amb la dotació de mil pessetes que va donar el bisbat, per a reparar i pintar tota l'església i casa rectoral. Però no degué haver-hi suficient pressupost per arreglar el cam-

panar, ja que el tres de febrer de 1912 l'ajuntament comunica al rector la caiguda d'una campana a les deu del matí, damunt la teulada de la casa d'Antonio Saló, i que va anar a parar al primer pis, miraculosament no va causar cap mal personal. En aquesta carta es comunica a la parroquia que ha de retirar la campana per evitar mes perjudicis i danys personals, i arreglar totes les destrosses. Mossèn Joan va contestar que no tenia fons per complir amb aquesta ordre, i traslladava l'assumpte al bisbe, al qual li comenta que els danys causats tant a la casa com al campanar són d'unes 500 pessetes, i que creu que no ha de fer-se càrrec la parròquia de la reparació de l'habitatge, perquè aquest està empegat al campanar, i est, es va construir uns segles abans que la casa. Encara que després argumenta que si s'arreglen les coses en pau, se li pot donar una indemnització per reparar la casa. I així es va fer, i amb l'ajuda de l'Ajuntament, es va retirar la campana i es va arreglar la teulada i el primer pis de la casa del senyor Saló.⁽²¹⁾

Uns mesos més tard d'aquest succés, el 5 de novembre 1912,⁽²²⁾ apareix la notícia que en el futur canviarà el destí del poble. Una carta de mossèn Joan al bisbe fa referència al projecte de construcció d'una presa entre els rius Segre i Ebre per part de l'empresa "La Canadiense" i que ja augurava el que passaria mig segle més tard a Mequinenza. El rector sabedor de les possibles conseqüències, i per si fora necessari negociar arribat el cas aquests assumptes amb la companyia, comenta amb el bisbe que si s'ha de cedir en el canvi de lloc del poble sigui amb les millors condicions possibles i treure tot el màxim profit, construint una nova església més bonica fins i tot que l'actual, i una nova casa rectoral, assenyalant la importància d'un col·legi per a l'ensenyament, que tants beneficis morals donaria a la població. Després d'aquesta carta, no he trobat cap més referència del rector sobre aquesta qüestió. Sí que la premsa es va fer ressò de la construcció de la presa, però vuit mesos més tard.⁽²³⁾

Com el rector predecessor, mossèn Joan també va ajudar a fundar algun tipus d'associació al poble, en aquest cas va ser el "*Sindicato Católico Agrícola*" (Plaça del Sol 7) al desembre de 1914, amb setanta-cinc socis, on les seves funcions principals eren concedir préstecs als seus associats, compra i venda d'abonaments i xerrades informatives, amb el lema; "*Unos por otros y Dios por todos*".⁽²⁴⁾ En una carta dirigida al nou bisbe Miralles, mossèn Joan fa referència a la fundació d'aquest sindicat com a obra social de la parròquia, però al mateix temps expressa la seva preocupació per l'estat religiós del poble, amb aquestes paraules;

"Esta parroquia es tenuta por una de las más importantes del obispado de Lérida. Tiene más de cuatro mil almas, pero el estado religioso es de las más desgraciadas, pues cotejando el número de per-

sonas que cumplen con los preceptos de confesión y comunión, no llega al 5% y es sólo de mujeres...; Mi misión es estéril, he hecho predicaciones, asociaciones, fundar un sindicato y sacrificios personales, todo está igual como el día que me hice cargo...; Lo que podría salvar esta parroquia serían unas escuelas católicas. No existe en esta población más que una escuela de niños y una de niñas y quedan sin recibir instrucción un 80%...; Esta población de mineros y obreros de vía fluvial son predispuestos a ideas anarquistas... A mi juicio no hay otra solución que implantar escuelas". I aquí començarà el periple del rector, primer en buscar finançament a través dels empresaris locals i després aconseguir suport institucional per a la realització de les escoles. I dit i fet, el primer que va fer es aconseguir 1500 pessetes d'empresaris de mines. Però li feien falta 4000 pessetes més, perquè la seva intenció era de construir al pati de la casa rectoral l'escola, amb dos pisos, un dedicat a l'ensenyament de nens i nenes, i l'altre d'habitatge per a les monges. Així que va organitzar i reunir una junta de senyores, per emprendre la campanya de recaptació de fons, i al mateix temps de conscienciació de la necessitat de fer les escoles. Com a aportació inicial i per a incentivar a la junta mossèn Joan va posar 125 pessetes de la seva butxaca.⁽²⁵⁾ Pel que es desprèn de correspondència mantinguda amb José Nuñez, gerent de la mina "Previsión", no es van poder aconseguir els diners necessaris per a les dos escoles, i van centrar l'esforç en la de les nenes. En aquesta correspondència apareix també el seu paper de mediador entre treballadors i empresaris en les diferents vagues de miners. En la de la mina "Teresita" del desembre de 1915, va suggerir com a possible solució un petit augment de jornal, que suposem va tenir èxit, perquè la vaga va acabar el 2 de gener de 1916⁽²⁶⁾ i que ell va referir al bisbe amb aquestes paraules; *"He sido el autor de la solución de la huelga con aplauso de patronos y obreros"*. Aquest any comença amb una frenètica activitat per a mossèn Joan, resumida en aquesta frase; *"He recorrido casa por casa, y familia por familia y he quedado una vez más convencido que el pueblo desea instrucción"*. Així que parla amb el bisbat, al qual li suggereix fer una carta dirigida a la Superiora General de Palma, (que és la primera congregació que va contactar), perquè enviï dos monges, per començar a preparar els assumptes relacionats amb el col·legi. Però el preu de la casa 2.000 pessetes i la distància de Mequinensa amb Palma, van fer desestimar a la Mare Superiora del projecte, a pesar que la junta pagava les despeses del viatge i primeres manutencions. Finalment van ser les Hermanas Franciscanas de la Inmaculada Concepción de Barcelona que van acceptar el rept, amb l'ajuda d'Ignacio Girona, un dels empresaris més importants de "Carbonífera del Ebro", al qual no va dubtar mossèn Joan a demanar-li, tant a ell com ha uns altres patrocinator, més diners,

5.000 pessetes, per també poder emprendre el projecte del col·legi de nens, i que tenia pensat encarregar als Maristes. Aquesta situació va portar a uns fets insòlits i inesperats, entre el mossèn i els dos mestres de les escoles graduades, els quals veien perillar el seu lloc de treball. En unes cartes del mossèn enviades al bisbe entre juliol i agost de 1916, manifesta com ha rebut tres correus amenaçadors dels mestres, on expliquen que ficaran tots els impediments legals possibles per evitar l'arribada del col·legi de monges i Maristes, incloent recórrer a la premsa radical, posant en contra a tota la població obrera de Mequinensa. I aquí ve l'insòlit del cas, el xantatge que pretenen fer-li quan li demanen 3.000 pessetes, 1.500 per a cada mestre, justificant-se d'aquesta manera: *"Con el dinero renunciaré para irme a las Américas, mi sueño dorado y la Sra. Maestra solicitará el primer concurso y se quedarán vacantes las escuelas... sabemos que los ricos en este pueblo miran con desprecio a los Maestros del Estado... pero los mineros y demás elementos vivos del pueblo no están por la enseñanza clerical"*. Aquest text defineix el contingut de les cartes, i que mossèn Joan va compartir amb l'alcalde José Moré. Aquest sabedor dels fets, va tenir algunes paraules amb els mestres, (que no degueren ser massa agradables pel que comenta el rector, i pels resultats de la conversa), i els comunica que portarà el cas als jutjats. Uns dies més tard, el mestre va enviar una carta de disculpa al bisbe Miralles, sol·licitant el seu perdó, dient que ha solucionat tots els problemes amb mossèn Joan, i que deixarà Mequinensa el més aviat possible. A més exculpa a la mestra dels fets, fent-se ell el responsable de tot. Resolta la qüestió sense arribar a cap judici, a finals de mes va arribar l'autorització pontificia per a fer el col·legi. Així que van començar les obres per a condicionar una casa que van llogar al carrer Saragossa, i que serviria de col·legi i d'habitatge per a les monges.⁽²⁷⁾

La primera intenció del rector era inaugurar el col·legi el dia del Pilar després d'haver fet tots els tràmits legals. Alguna cosa se li va complicar. I en aquest comentari incloem una carta anònima enviada al bisbe desde Mequinensa, desprestigiant el treball del mossèn. Fins i tot l'acusen d'abandonar la parròquia durant els dies de la festa major. Segons ell la causa d'aquestes acusacions és:

"Un pretexto, pues han tratado de mortificarme algunos elementos del pueblo, que miran con muy malos ojos nuestro proyecto y que se oponen aquí a escuelas católicas. Estas acusaciones son mentiras y falsedades. Por el bien de mis feligreses he sacrificado celo, reposo, comodidades internas y la misma salud... y si no ha habido mayor regeneración espiritual se debe exclusivamente al carácter propio de esta Parroquia, dominada de indiferencia... y aplastada por el influjo que aquí ejercen los caciques".⁽²⁸⁾

Superades les adversitats, es van començar

els preparatius per a la inauguració del col·legi, que finalment va ser el 25 d'Octubre de 1916, amb la presència del bisbe, la Corporació Municipal, la Junta de Senyores del col·legi, molta gent del poble, i per descomptat tots els empresaris de mines que havien finançat la seva fundació, la qual també havia comptat amb el beneplàcit del Rector de la Universitat de Saragossa.⁽²⁹⁾ Sis dies més tard es va beneir la "Capella" per a l'oració de les monges, prop del col·legi (segons testimonis de gent del poble estava al carrer "La Barca"). Un mes més tard radiant de felicitat, mossèn Joan comenta l'èxit del col·legi i fa referència al nombre d'alumnes que passa de 100, havent previst de completar totes les places (si no s'habiliten noves classes) fins a 200 a principis d'any. També es refereix a les mostres d'afecte i respecte del poble cap a les monges, demostrada amb l'interès de molta gent per una greu malaltia que va superar una de les germanes.

Però tot no eren flors i violes, ja que s'havia creat un dèficit econòmic en els comptes del col·legi, pel fet que el bisbat no va aportar els diners necessaris, i aquesta part va haver de repartir-se entre els membres de la junta, inclòs el rector que va quedar bastant endeutat. Malgrat tot i sense descans comença a elocubrar la necessitat de fer un col·legi de nens, idea que havia aparcat anteriorment per falta de finançament.

Pintura realitzada al col·legi de monges per Joaquina Ayet Arbiol. Propietat Begoña Navarro. Foto: Sisco Castañ.

I dit i fet es va posar a buscar finançament, recurrent com en l'anterior projecte als empresaris de mines, amb l'ajuda de l'alcalde. Aquest mes de gener del 1917 amb l'ajuda dels senyors Girona i Nuñez, va aconseguir 3.500 pessetes de col·laboració de les següents empreses: 1.500 de la Electroquímica de Flix, 1.000 de la mina Previsió i 1.000 de Carbonífera del Ebro.⁽³⁰⁾ Amb aquests diners i amb la mediació i ajuda del bisbat es dirigirà i exposarà

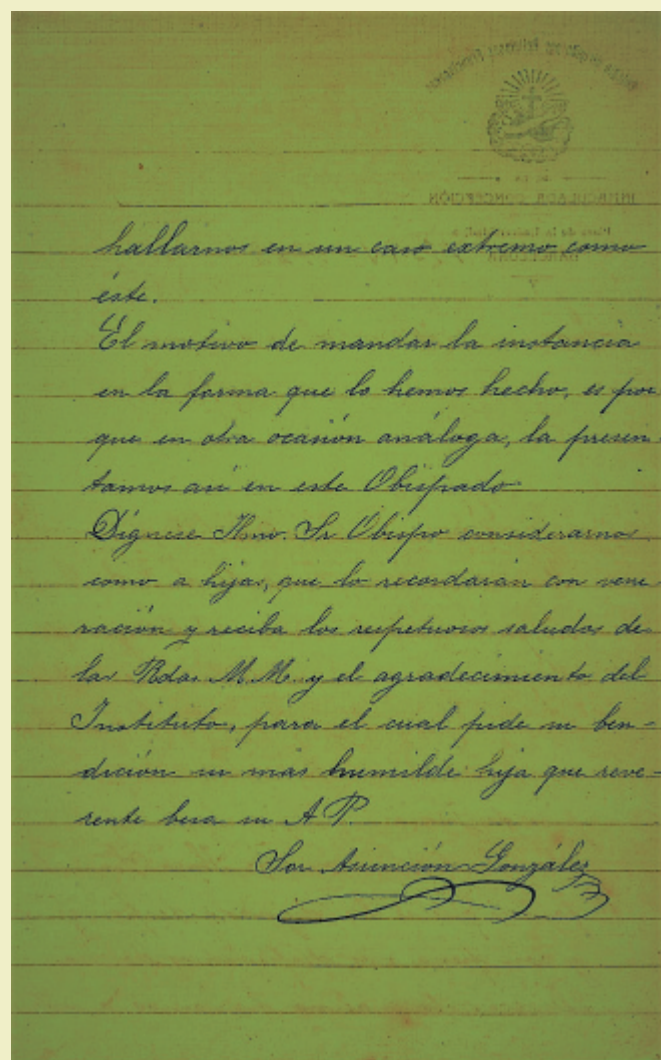
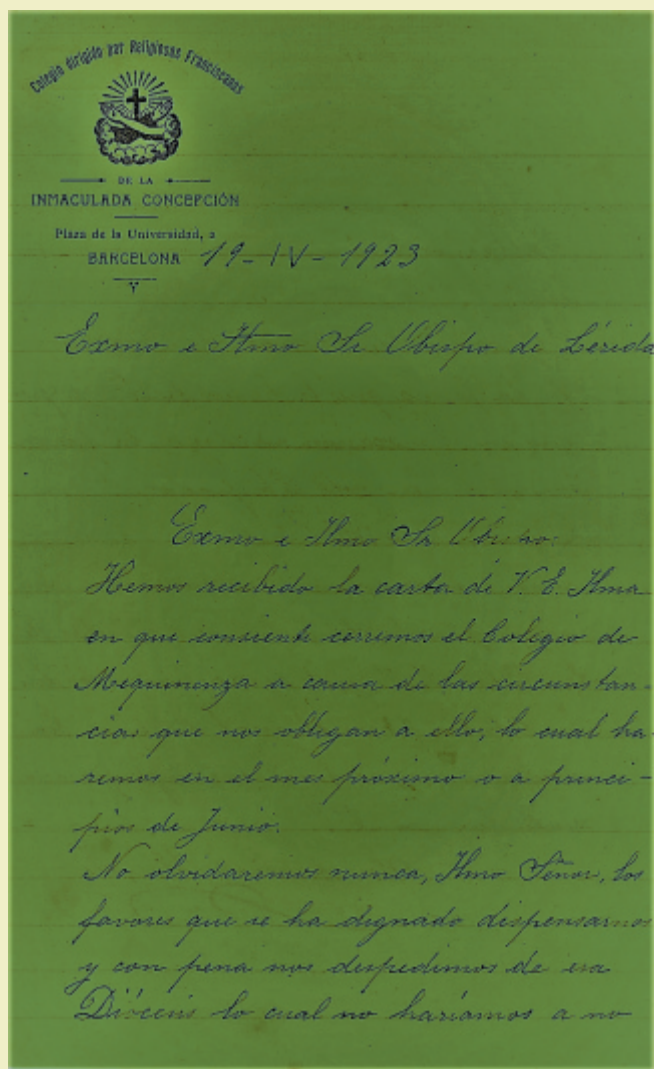
el seu projecte als germans Maristes, Trinitaris i Salesians, perquè alguna d'aquestes congregacions, agafi la direcció del futur col·legi. Però entre maig i juny va anar rebent les descoratjadores notícies desestimant l'ofertament. Algunes raons al·ludien a la falta de personal i unes altres perquè no veien viable el projecte. Davant aquesta negativa, i atalaiant les notícies que ja viatjaven pel poble sobre la construcció de les noves escoles graduades, mossèn Joan es va posar a la feina i va proposar al bisbat la creació d'un col·legi particular, sota la supervisió de la parròquia.⁽³¹⁾

Van començar amb tots els tràmits legals a l'agost per a poder obrir al setembre a principi del curs el col·legi, en el qual l'alcalde José Moré figurava com el director. Un any després i en vespres del començament d'un nou curs, la conclusió sobre el funcionament dels dos col·legis és ben diferent. Pel que respecta al de les nenes que regentaven les monges, l'operativitat havia sigut excel·lent, només feia falta millorar amb un pou el proveïment de l'aigua, ja que la portaven del riu amb carros amb la consegüent despesa. La valoració és que amb aquesta obra les germanes podien aprofitar també rentar-se la roba en el convent, i així l'estalvi rondaria unes 1.000 pessetes a l'any.

Però el de nens que regentava ell amb l'ajuda de l'alcalde (desconec on era situat) havia estat un veritable fracàs. En un any va haver d'acomiar a tres mestres perquè no complien les seves expectatives i a més la seva relació amb el coadjutor, implicat també en l'ensenyament, no passava pel millor moment. I torna fer-se la mateixa reflexió;

"Se reanudarà el curso a 1º de Septiembre, que ha de ser a vida o muerte para el colegio. Si en vez de maestros se hubiesen traído aquí religiosos el éxito hubiera sido como el de las hermanas, y cueste lo que cueste hay que traerlos. La salvación de Mequinenza depende de esto"

Tornant a insistir per a aconseguir els Maristes. Les súpriques al principi sembla que van tenir èxit, i es van reprendre les negociacions a principis de 1919, fins i tot aconseguí la promesa de reformar un local per als educadors. Però sense que hagi pogut saber el motiu exacte, les gestions amb els Maristes fracassen definitivament, i el rector es planteja, el tancament del col·legi al finalitzar el curs, desesperant amb els mestres que té perquè no troba cap del seu gust. Però la seva capacitat i perseverança li porten finalment a intentar contractar al rector de Juneda, mossèn Antonio Navarro. Al principi les negociacions s'encallen a causa de les pretensions econòmiques del mossèn, que demanava cobrar 170 pessetes mensuals tant per a ell com per al seu ajudant, mes les lliçons particulars a 15 pessetes cadascuna. Per la seva part mossèn Joan li oferirà, una casa per a viure més 300 pessetes del fons del col·legi i la resta havia de sufragar-se amb les quotes que abonessin els alumnes. Van arribar a un

Carta de la Mare Superiora Asunción González al Bisbe, agraïnt l'autorització pel tancament del col·legi.

acord econòmic, ja que mossèn Navarro va començar el curs al setembre de 1919.⁽³²⁾ Al principi el col·legi va ser molt ben acollit per la població, es donava una classe general, una d'especial i una classe per a adults a la nit. A més havien previst en el futur contractar professors per a ensenyament superior, incloent música i dibuix. Tots aquests somnis es van veure truncats per diverses raons un any després, una que el poble amb el suport de l'ajuntament pretenia la construcció del que seran les magnífiques escoles graduades i d'altra banda al novembre de 1920, s'anuncia una inspecció d'ensenyament, amb el problema que mossèn Navarro no tenia títol acadèmic. Per a evitar la denúncia i el possible tancament, a mossèn Joan li sorgeix la idea de que el col·legi sigui una sucursal del *Seminari*. Així que el bisbe va fer una carta amb data del 15 de setembre de 1919, en la qual nomenava a mossèn Antonio Navarro com a director de la sucursal de Mequinensa del *Seminari Conciliar* de Lleida, en el qual s'ensenyava les primeres lletres, segon curs de llatí i llengua castellana, per a l'examen d'ingrés al seminari. Aquestes subtilserves viran per a eludir les possibles sancions, però no evitaren que la pugna entre els mestres de les escoles graduades amb mossèn Joan es calmin. Junta-

ment amb denúncia al coadjutor per fer classes, també va arribar la denúncia a la sucursal seminarista al febrer de 1922.

Són temps agitats, de nombroses vagues, tancament de mines i pèrdua de llocs de treball a Mequinensa. Entre 1921 i 1924, totes les notícies de premsa que parlen del poble fan referència a tots aquests problemes laborals dels miners. L'ajuntament fins i tot rep notificacions perquè intervingui en aquests assumptes, com el telegrama enviat per el General Sanjurjo al setembre de 1923, perquè es pari la vaga de *Carbonífera del Ebro*.⁽³³⁾ Amb tots aquests problemes es pot entendre que a una petició d'ajuda per a reparar les campanes i bigues del sostre, se li contesti que aquestes són propietat de l'església i a ella li correspon la seva reparació. D'aquesta forma va haver de fer front a les despeses de la reparació, ja que el bisbat tampoc el va ajudar. Mancat de diners i amb la denúncia sobre el col·legi, aquest es va tancar en 1922. Aquesta situació econòmica també va afectar el col·legi de monges. La bonança econòmica va ser substituïda per austeritat. Moltes famílies ja no podien gastar diners en l'ensenyament de les seves filles. Davant de la precarietat econòmica que impedia el funcionament del convent i del col·legi, que mossèn Joan

volia solucionar amb recol·lectes i donatius, les monges van sol·licitar al bisbe poder tancar el col·legi en acabar el curs al juny de 1923. L'acceptació del bisbat va arribar al mes d'abril.

El disgust de mossèn Joan va ser molt gran, fins a l'últim moment va estar intentant retenir a les germanes, tant en cartes a la direcció del convent de Barcelona on els demanava sacrificis (que les monges contestaven que sense menjar no podien fer), com amb el bisbat per evitar la seva marxa. En una carta enviada al Bisbe per la Mare Superiora, explica la situació amb aquestes paraules *"El Sr Rector de Mequinenza a pesar de sus años vive de ilusiones y no quiere rendirse a la realidad"*.⁽³⁴⁾ Finalment el 16 de juny de 1923, les cinc monges del convent, van marxar del poble a les dos del matí en Llaut (segons el mossèn com el poble té un gran disgust per la marxa de les germanes, s'ha triat aquesta hora per a evitar incidents desagradables), fins a l'estació de Faió, per a agafar el tren que les portaria a Barcelona. Totes les imatges, tancada la capella i la casa, les van traslladar en processó a l'església. La clausura d'aquest col·legi va afectar molt a l'estat anímic com de salut del mossèn, que a partir d'aquest moment es va començar a ressentir-se. Fet que va fer que passés llargues temporades de baixa, recuperant-se al seu

poble natal La Floresta.

Estem en plena Dictadura de Primo de Rivera, al 1924 van començar les obres de les noves escoles i un any després al 1925 les del pont d'Ebre, en les quals el rector va donar el vistiplau perquè els obrers de l'empresa "Aragonesa de Cemento Armado" poguessin treballar en dies festius.⁽³⁵⁾

Al desembre de 1927, va ser nomenat un navarrès com a nou bisbe de Lleida, Manuel Irurita

Discurs de María Quintana per la inauguració del pont de l'Ebre. La Voz de Aragón, 25/03/1929.

Almandoz. És un moment que la salut del mossèn va empitjorar, la qual cosa li va portar a passar per quiròfan a Barcelona. Una vegada recuperat al

D'esquerra a dreta: alcalde Casto Riu, amb el bisbe Irurita i mossèn Joan Aixalà. Els dos religiosos van tenir el mateix destí. Víctimes de la repressió al 36. Foto: La Voz de Aragón

1928 a petició dels mequinensans supervivents que havien participat en les guerres del Marroc, va realitzar una missa pels soldats difunts i per a tot el poble a la Plaça d'Armes.

Els col·legis de les graduades ja s'havien inaugurat un any abans al 1927, i el 25 de març de 1929 es va fer el mateix amb el nou pont "General Primo de Rivera" (pont de l'Ebre), per el Governador, el senyor alcalde Casto Riau i per María Quintana, que va exercir d'amfitriona amb un discurs al pati de col·legi abarrotat de mequinensans.⁽³⁶⁾

Aquests futurs esdeveniments no podien passar desapercebuts per al bisbe, que aprofitant la visita pastoral a Mequinensa aquell 10 de març de 1929, acompanyat per l'alcalde, mossèn Joan i 400 nens i nenes que va confirmar, van recorre en processó tot el poble fins al col·legi. Allí va felicitar a tota la gent pel gran esforç realitzat en la construcció del grup escolar, al que va qualificar de "*Joya Arquitecto-pedagógica*". Tots aquests actes acompanyats amb la famosa banda de música mequinensana. La premsa es va fer ressò de la visita, que va publicar amb aquesta foto el 19 de març de 1929.⁽³⁷⁾

Mossèn Joan un any després, 13 de juliol de 1930 va inaugurar i beneir el nou camp de futbol "Las Rias". Per aquest esdeveniment tan important el millor que es podia fer era jugar un partit de futbol contra l'etern rival, els veïns de Fraga. Resultat final empat a un gol, que va marcar per part mequinensana Grañen I.⁽³⁸⁾ Amb aquest fet importantíssim i tan valerós crec que és el moment d'acabar l' article, i deixar per a futurs estudis els difícils anys que s'acostaven.

Joan Aixalá Verdés, va ser afusellat per grups de milicians (Lesdesma 2003, p.124) el 28 de juliol del 1936, justament el mes que feia 26 anys de la seva arribada a Mequinensa. Tenia 70 anys.⁽³⁹⁾ Perdoneu-me l'atreviment, però crec que mossèn Joan (segons la memòria col·lectiva mequinensana, en aquells dies, per a salvar-li la vida se'l va convidar a marxar en diverses ocasions, pero ell tanmateix no va fer cas) vell i malalt, va preferir descansar per sempre al poble, que malgrat les diferències de pensament tant va respectar-lo, i crec que ell també va estimar.

Miguel Ibarz Prades

BIBLIOGRAFIA

FULLOLA, Jaume (2011). *Miners i Pagesos. L'explotació de lignits a la conca de Mequinensa. Una societat rural minera (1800-1950)*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida.

LEDESMA, José Luis (2003). *Los días de llamas de la revolución*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico.

SALLERAS, Joaquín (2011). *Mequinensa, Señoríos medievales. (1149-1626)*. Mequinensa: Grupo de investigación "Cosos del poble".

NOTES

- (1) Arxiu Diocesà de Lleida (ADLL).1955 Mequinensa passa a l'Arxidiòcesi de Saragossa reforma límits diocesans BOE 21-XI-55
- (2) Arxiu Capitular de Lleida (ACL) – Correspondència-
- (3) Mequinensa a través de la historia
- (4) *Correspondencia de España*. 22 Noviembre de 1892
- (5) ADLL. Bisbe Josep Meseguer i Costa 1889-1905. Lligall 10 correspondència de parròquies 08-06-1894
- (6) *La Correspondencia de España*, 18 Agosto de 1896. Diario de sesiones
- (7) *Correo de Gerona* -12 Septiembre de 1896
- (8) *Voz de la provincia*- 20 Enero de 1897
- (9) ACL –Visites pastorals
- (10) *Diario de Tortosa*-19 Julio 1898
- (11) *La Opinión*-12 Abril 1902
- (12) *La tempestad*-21 de julio 1895
- (13) *Diario de Tortosa*- 17 de agosto de 1904
- (14) *Correo Ibérico*- 24 de Septiembre 1904
- (15) Evolución histórica del sistema matrimonial español. Jose María Rives Gilabert y Antonio Rives Seva
- (16) ADLL. Bisbe Joan A. Ruano i Martín 1906-1914. Lligall 5 correspondència de parròquies. 24-10-1906
- (17) ADLL. Bisbe Joan A. Ruano i Martín 1906-1914. Lligall 5 correspondència de parròquies. 17-04-1909
- (18) *La Correspondencia de España*- 7 y 28 de agosto 1909.
- (19) *Diario de Burgos*-20 de Octubre 1911
- (20) ADLL. Bisbe Joan A. Ruano i Martín 1906-1914. Lligall 5 correspondència de parròquies-25 septiembre 1910
- (21) ADLL. Bisbe Joan A. Ruano i Martín 1906-1914. Lligall 5 correspondència de parròquies-04 de Febrero de 1912
- (22) ADLL. Bisbe Joan A. Ruano i Martín 1906-1914. Lligall 5 correspondència de parròquies-05 noviembre 1912
- (23) *Diario de Alicante*-05-julio de 1913
- (24) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 7 24 de desembre 1914
- (25) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5 30 de desembre 1914, 20 de juliol de 1915, 27 de setembre de 1915.
- (26) Centro Documental de la Memoria Histórica. Salamanca. PS-Particular-C0563-Exp001
- (27) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5- 2 de abril 1916, 15 de juny 1916, 11-12-13-15-24 juliol 1916
- (28) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5- 28 de setembre 1916
- (29) ADLL. Boletín eclesiástico 1916
- (30) Centro Documental de la Memoria Histórica. Salamanca. PS-Particular-C0563-Exp001
- (31) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5- 10 de gener 1917. 19 de febrer de 1917- 30 de maig 1917-18 de juny de 1917
- (32) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5.-23 de agost 1918-22 de desembre 1918- 7 de gener de 1919- 23 de abril 1919- 3 de juliol de 1919- 9 de agost 1919.-14 de noviembre 1919
- (33) *La Opinión. Diario independiente de la mañana*. 29 de septiembre de 1923
- (34) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5- 14 de noviembre de 1920-19,23, 25 de abril 1923
- (35) ADLL. Bisbe Josep Miralles i Sbert 1914-1926. Lligall 5- 31- Julio 1925
- (36) *La voz de Aragón* 27-03-1929
- (37) *La voz de Aragón* 19 de març 1929.
- (38) *La voz de Aragón*- 16 Julio 1930
- (39) ADLL. Partida de bateig de Joan Aixalá